

реализация права на пользование родным языком, их защиту и охрану, а также сделано анализ важнейших международных документов, которые предоставляют им целый ряд дополнительных прав.

Предложено собственное определение понятия “национальное меньшинство”.

Ключевые слова: национальные меньшинства, язык, права, пользование.

Klymenko L. National minority and their right to use their native language.

The interpretation of the definition “national minorities”, its difference from the definition “ethnic minorities” are analyzed. The normative implementation and realization of the right to use their native language, its preservation and protection are disclosed. An analysis of the most important international documents that provide them with a number of additional rights is made. The own definition “national minority” is proposed.

Keywords: national minority, language, rights, use.

Кравченко О. Ю.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Розглядається спадковий договір як нормативно закріплений інститут спадкового права, який містить ознаки договірних правовідносин.

Ключові слова: спадковий договір, поняття, ознаки, спадщина, Гл. 90 ЦК України.

Актуальність статті обумовлена тим, що становлення в Україні ринкових економічних відносин зумовлює необхідність кардинального реформування як цивільного законодавства загалом, так і окремих його складових, зокрема договірних відносин, які в сучасних умовах мають слугувати вдосконаленню цивільно-правового регулювання суспільних відносин.

Цивільний кодекс України передбачає низку нових інститутів, раніше не відомих цивільному законодавству України, серед яких, зокрема, й інститут спадкового договору, навколо якого виникає багато проблем, пов'язаних із внутрішньою суперечністю норм, які регулюють даний інститут, та їх практичною реалізацією.

Серед дослідників, які тим чи іншим чином торкалися цієї проблеми необхідно виділити Н. Ф. Шаму, О. В. Старцева, Р. А. Майданника, О. С. Захарову. Особливості нотаріального оформлення спадкового договору вивчав С. Я. Фурса. Дослідженням національного і міжнародного досвіду займалась В. Ю. Чуйкова.

Метою дослідження є цивільно-правова характеристика спадкового договору як інституту договірних правовідносин. Багато дискусійних питань виникає, коли йдеться про місце спадкового договору в структурі ЦК України. Очевидно, що як і будь-який інший договір, спадковий договір, у випадку його укладення, передбачає виникнення певних зобов'язань між його сторонами. Законодавець визначив за доцільне включити спадковий договір до Книги шостої, що регламентує спадкові відносини, тим самим констатує його тісний зв'язок із спадкуванням. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність визначення правової природи спадкового договору, встановлення його специфічних ознак.

Спадковий договір є новелою у цивільному законодавстві України, проте він не є

новеллою ряду країн континентальної Європи. Своїм становленням інститут спадкового договору винен, головним чином, романістичній літературі. Тому не дивно, що фундаментальні положення цього цікавого правового явища найбільш ретельно опрацьовані німецькою і певною мірою французькою доктриною. Спадковий договір отримав своє визнання з часів рецепції римського приватного права. Однак, як це не дивно, саме римське право визнавало виключно дві підстави для відкриття спадщини: за заповітом або за законом. Спадкового договору римське право "...взагалі не допускало у спадщині: воно оголошувало недійсними будь-які договори, якими обмежувалася б воля заповідача, і навіть договори про відмову від спадщини, що повинна була відкритися"! Римський закон допускав, правда, як особливий вид договору, – дарування на випадок смерті, однак такий договір не вважався обов'язковим для дарувальника і останній у будь-який час до відкриття спадщини міг взяти його назад [6, с. 118].

У радянському ж праві поняття "спадковий договір" не зустрічається [12].

У чинному Цивільному кодексі України (далі – ЦК), що набрав чинності з 1 січня 2004 року, спадковий договір визначається як договір, за яким одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача [4, стаття 1302]. З теоретичної точки зору спадковий договір є дуже цікавим, оскільки, з однієї сторони – це інститут спадкових правовідносин, а з іншої – новий різновид договорів. Необхідно наголосити, що до даного договору застосовуються як загальні вимоги щодо форми та змісту договорів, так і норми, які регулюють положення самого спадкового договору.

Всупереч своїй назві, спадковий договір, який одержав правове регулювання у Гл. 90 ЦК України, не передбачає переходу майна від відчужувача до набувача в порядку спадкування в силу відсутності необхідної для цього сукупності юридичних фактів – юридичного складу спадкового правонаступництва, хоча момент переходу права власності на майно від відчужувача до набувача й визначається моментом смерті відчужувача. Тому, не зважаючи на те, що спадковий договір – інститут спадкового права, до нього не застосовуються норми даного розділу.

Спадковий договір в розумінні ЦК України є договором за життя. Укладення спадкового договору вже за життя відчужувача спричинює зміну в майнових відносинах і зміна ця зберігається навіть у тому випадку, коли одна зі сторін договору помре раніше іншої, а це означає, що спадковий договір належить до договорів за життя, а не на випадок смерті, як стверджують окремі автори [19, с. 49].

У літературі немає єдності думок з приводу того, чи є спадковий договір одностороннім, чи двостороннім договором. Одні автори стверджують, що спадковий договір є одностороннім, інші ж наполягають на тому, що спадковий договір двосторонній.

Визначення спадкового договору в ЦК України сформульоване так, що обов'язки за договором покладаються лише на набувача, а це мало б означати, що спадковий договір є одностороннім, оскільки у самому визначенні про жодні обов'язки, що покладаються на відчужувача, не йдеться, у зв'язку з чим і виникають непорозуміння з приводу того, чи є спадковий договір одностороннім чи двостороннім.

Автори, які притримуємося позиції про те, що спадковий договір є двостороннім, виходять з наступних аргументів.

Оскільки згідно з положенням ст. 1302 ЦК України набувач зобов'язується виконувати розпорядження відчужувача і в разі його смерті набуває права власності на майно відчужувача, то безпосередньо після укладення спадкового договору, а не після

смерті відчужувача, у набувача виникає право вимоги щодо цього майна, а саме право вимагати від відчужувача не відчужувати майно, визначене спадковим договором. Про це свідчить ч. 1 ст. 1307 ЦК України, в якій йдеться про накладення заборони відчуження на майно, визначене спадковим договором, яка і слугує забезпеченням виконання такого обов'язку відчужувача.

Власне покладення на відчужувача такого обов'язку та, відповідно, накладення нотаріусом заборони відчуження на майно, визначене спадковим договором, і забезпечують можливість набувача набути після смерті відчужувача у власність саме те майно, з приводу якого укладено договір.

Що стосується ст. 1302 ЦК України, то про обов'язок відчужувача у ній не йдеться, однак у вказаній нормі зазначається, що в разі смерті відчужувача набувач набуває права власності на його майно. А це означає, що для того, аби набувач міг набути у власність таке майно після смерті відчужувача, на останнього повинен покладатися обов'язок не відчужувати майно, визначене спадковим договором. У протилежному випадку, можна говорити лише про фактичну можливість набуття майна у власність після смерті відчужувача.

Що стосується права, яке за договором надається відчужувачеві і обов'язку набувача, який кореспондує цьому праву, то ЦК України закріплює наступні положення. Згідно зі ст. 1305 ЦК України набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття. Ці дії можуть полягати у наданні утримання відчужувачеві, догляду за ним, виконанні на користь відчужувача певної роботи, наданні йому послуг, оскільки ці дії мають економічну вартість. Право ж відчужувача, якому кореспондує цей обов'язок набувач, полягає, відповідно, в можливості вимагати від відчужувача вчинення вказаних дій. В правах і обов'язках сторін зобов'язання, які є кореспондуючими, і проявляється зміст зобов'язання.

Отже, і за відчужувачем, і за набувачем за спадковим договором закріплені і права, і обов'язки. А договір, в якому кожна зі сторін наділена і правами, і обов'язками, є двостороннім.

Тому як кредитор за спадковим договором є як відчужувач, так і набувач [18, с. 143]. Тому можна зробити висновок, що спадковий договір є двостороннім правочином. В той же час цей двосторонній правочин є одностороннім договором (стаття 626 ЦК), оскільки лише набувач зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони – відчужувача. Відчужувач у спадковому договорі не має обов'язків, він наділяється лише правом вимоги до набувача [8, с. 25].

За наявністю зустрічного задоволення спадковий договір належить до відплатних договорів. Таке твердження не викликає жодних сумнівів, оскільки про відплатність спадкового договору свідчить саме формулювання поняття спадкового договору (ст. 1302 ЦК України), відповідно до якого набувач після смерті відчужувача набуває право власності на майно, визначене спадковим договором, взамін чого зобов'язаний вчинити певні дії. А договір, за яким сторона повинна отримати оплату чи інше зустрічне надання за виконання своїх обов'язків за договором, є відплатним [19, с. 41]. За цією ознакою спадковий договір відрізняється від заповіту, який є безоплатним правочином.

З приводу моменту укладення спадкового договору (інакше кажучи, визнання його консенсуальним – таким, що є укладеним з моменту досягнення сторонами згоди з усіх істотних умов, чи реальним – таким, що є укладеним з моменту вчинення дії чи передачі

речі, що є предметом договору) в літературі існують дві протилежні точки зору.

Виходячи з теорії права, консенсуальними вважаються договори, які виникають з моменту досягнення сторонами всіх істотних умов по договору, а реальними – договори, які визнаються укладеними з моменту, коли на основі згоди здійснюється передача стороною контрагенту визначеного майна.

Отже, з одного боку, його характеристики вказують на те, що він є консенсуальний, оскільки момент його укладання пов'язується з досягненням сторонами згоди за всіма істотними умовами, що, в свою чергу, тягне за собою виникнення цивільних прав та обов'язків між сторонами.

Але, разом з тим, можна віднести його і до реальних, оскільки якщо за умовами спадкового договору набувач повинен виконати певні дії після смерті відчужувача, то він буде вважатися укладеним з моменту передачі майна набувачеві.

Точка зору фахівців, які вважають спадковий договір консенсуальним, видається переконливішою. Вони зазначають, що не слід змішувати фактичне виконання спадкового договору з моментом його укладення, оскільки для реального правочину характерним є те, що права та обов'язки не можуть виникнути до моменту передачі речі. У спробі ж визнати спадковий договір реальним не може, і мови вестись стосовно якої б то не було передачі майна набувачеві, оскільки його і передавати нікому, бо ж інша сторона договору – відчужувач – в силу відомих об'єктивних причин (смерті) уже не може цього зробити. Відповідно до диспозиції ст. 1302 ЦК це майно не передається набувачеві – він у разі смерті набувача набуває його. Все це дає підстави стверджувати, що спадковий договір за способом свого вчинення є консенсуальним правочином.

Згідно з ч. 3 ст. 640 ЦК договір, який підлягає нотаріальному посвідченню, є укладеним з моменту нотаріального посвідчення, а договір, який вимагає державної реєстрації – з моменту такої реєстрації. Таким чином, спадковий договір, як і договір довічного утримання (догляду) набирає чинності з моменту його нотаріального посвідчення, а якщо предметом спадкового договору є майно, що підлягає державній реєстрації – з моменту такої реєстрації.

Якщо предметом спадкового договору є нерухоме майно, реєстрація права власності набувача на нього здійснюється за Тимчасовим положенням про порядок державної реєстрації прав власності на нерухоме майно, незважаючи на те, що спадковий договір не зазначений у Переліку правостановлювальних документів, на підставі яких проводиться реєстрація прав власності на об'єкти нерухомого майна.

На відміну від договору довічного утримання (догляду), момент укладення спадкового договору і набуття набувачем права власності на майно не збігаються. Адже набувач набуває права власності з моменту смерті відчужувача, про що йшлося раніше [13, с. 66].

Спадковий договір є підставою виникнення алеаторних зобов'язань, тобто таких, де об'єм прав і обов'язків наперед точно невідомий. Набувач не знає суму витрат, які йому доведеться здійснити, так само, як не знає, якою буде вартість майна на момент переходу права власності на нього [16, с. 733].

Отже, можна зробити висновок, що вупереч своїй назві, спадковий договір, який одержав правове регулювання у Гл. 90 ЦК України, не передбачає переходу майна від відчужувача до набувача в порядку спадкування в силу відсутності необхідної для цього сукупності юридичних фактів – юридичного складу спадкового правонаступництва, хоча момент переходу права власності на майно від відчужувача до набувача й визначається моментом смерті відчужувача. Тому до спадкового договору не

застосовуються норми спадкового права. А це означає, що немає жодних підстав для розміщення правових норм, що регулюють інститут спадкового договору, в Книзі шостій ЦК України, присвяченій спадковому праву.

Використані джерела:

Нормативно-правові акти:

1. Закон України “Про нотаріат” від 02.09.1993 № 3425-XII.
2. Інструкція “Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України” від 03.03.2004 № 20/5.
3. Сімейний кодекс від від 10.01.2002 № 2947-III.
4. Цивільний кодекс України від 1.01.04 № 435-IV.

Загальна література:

1. *Благовісний С. Г.* Спадковий договір як новела цивільного законодавства України // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : збірник наукових праць / Національний університет внутрішніх справ. – Сімферополь, 2006. – № 9. – С. 261-263.
2. *Васильченко В.* Юридична сутність інституту дкового договору та його місце в системі цивілі: права // Право України. – 2003. – № 6.
3. *Гандзюк А.* Юридична сутність поняття “спадковий договір” // Юриспруденція: теорія і практика / Центр правових досліджень Фурси. – Київ, 2005. – № 11. – С. 30-33.
4. *Захарова О. С.* Спадковий договір за новим Цивільним кодексом України // Адвокат : загальнодержавне періодичне видання / Спілка адвокатів України; Академія адвокатури України та ін. – Київ, 2007. – № 3. – С. 25-28.
5. *Мазуренко С.* Особливості укладення спадкового договору // Право України. – 2004. – № 2. – С. 111-114.
6. *Майданик Р. А.* Елементи і виконання спадкового договору за цивільним законодавством України // Бюлетень Міністерства юстиції України : Офіційне видання / Міністерство юстиції України. – Київ, 2007. – № 10. – С. 38-46.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. – 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 1078 с.
8. *Серебровский В. М.* Наследственное право / В. М. Серебровский. – М, 1925. – 99 с.
9. *Старцев О. В.* Спадковий договір // Довідник нотаріуса : науково-довідкове видання. – Київ, 2005. – № 6 : Договір довічного утримання (догляду). Спадковий договір, Офіційні форми договорів. – С. 59-69.
10. *Фурса С. Я.* Спадковий договір / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса; Центр правових досліджень. – Київ : Видавець Фурса С. Я., 2006. – 76с. – (Правовий всеобуч населення).
11. *Харитонов Є. О.* Цивільне право України : підручник / Є. О. Харитонов, О. В. Старцев. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Істина, 2007. – 816 с.
12. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Н. Ю. Голубева. – К. : Правова єдність, 2008 – 740с.
13. *Чуйкова В. Ю.* Спадковий договір: національний і міжнародний досвід // Проблеми законності : Республіканський міжвідомчий науковий збірник / Мін.освіти і науки Укр. ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2005. – Вип. 74. – С. 27-32.
14. *Шама Н.* Поняття та ознаки спадкового договор // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2009. – С. 142-150. – (Юридична ; Вип. 49).
15. *Шама Наталія Петрівна.* Спадковий договір в цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2008. – 199 арк.

Кравченко О. Ю. Понятие и признаки наследственного договора.

Рассматривается наследственный договор как нормативно закрепленный институт наследственного права, который содержит признаки договорных правоотношений.

Ключевые слова: наследственный договор, понятие, признаки, наследство, Гл. 90 ГК Украины.

Kravchenko O. Y. Concept and signs of the inherited agreement.

The inherited agreement as normatively envisaged institute of the inherited right, which contains the signs of contractual legal relationships, is examined.

Keywords: the inherited agreement, concept, signs, inheritance, P. 90 Civil Code of Ukraine.

Опольська Н. М.

Вінницький національний аграрний університет

ВПЛИВ ХРИСТІЯНСЬКОЇ РЕЛІГІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ

Проаналізовано окремі аспекти впливу християнської релігії на розвиток прав дитини у I-XVII століттях нашої ери.

Ключові слова: християнська релігія, права дитини, виховання дитини.

З глибинних теренів суспільної історії прослідковується існування віри у людському суспільстві. Кожній епосі розвитку цивілізації притаманний свій домінуючий світогляд, ідеологія, релігія, як цілісна сукупність домінуючих уявлень про світ, про людину. Процеси прогресивних змін або занепаду духовних цінностей неодмінно позначаються на історичній еволюції становища дитини у суспільстві.

Вплив релігії на юридичний статус дитини спостерігається з найдавніших часів. Тривалий час життя новонародженої дитини не визнавали цінністю. Їх приносили в жертву богам, убивали через ритуальні міркування (наприклад, близнюків) або за статевими ознаками.

Альтернативним способом збування “зайвих” дітей було залишення їх напризволяще. У джерелах досить часто описується життя дітей, яких батьки покинули на пагорбах. За легендами їх доля завжди складалась щасливо: вони ставали богами, правителями.

Визначальний вплив на положення дитини у суспільстві мало поширення християнства, яке внесло вагомі зміни у світогляд людини.

Християнська релігія це – соціальне, духовне, психологічне явище, що зародилося на Сході Римської імперії в I ст. н.е., як віровчення про Бога Творця неба і землі, його єдинородного Сина – Господа Ісуса Христа та Животворчого Святого Духа, це віра в існування духовного світу, безсмертність людської душі тощо.

Варто погодитись з думкою Гі Бодуела, який вказав, що завдяки християнам змінилися погляди на найважливіші в житті людини відносини, змінилося сприйняття єдиної безумовної в людському житті реальності – сметрі [1].

На протигагу римському ставленню до дитини, християнська релігія засудила дітовбивство, визнала наявність душі у дитини. Це суттєво змінило становище дитини в суспільстві, бо істоту, яка мала душу, за релігійними правилами, вбивати заборонялось. Вбивство дитини стали вважати злочином, її життя охоронялось законом.

Проте закріплення права дитини на життя було недостатньо. Без належного забезпечення цього права дітовбивство практикувалось, ще тривалий час, хоча й було